

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

Az elfeledett Alkotmány

Hetven éve hirdették ki a Román Népköztársaság 1952. évi Alkotmányát

The Forgotten Constitution. The Promulgation of the 1952 Constitution of the Romanian People's Republic Took Place 70 Years Ago

Abstract: After World War II, Romania, like the other states of the Soviet bloc, introduced so-called people's democratic constitutions. These constitutions were characterized by the ideological values and class approach of communism, and Romania was forced to reject its earlier constitutional legacy. During the communist era, Romania adopted three constitutions, in 1948, 1952, and 1965, of which the 1952 Constitution is a particular intersection and a paradox in terms of history and constitutional law. It is an intersection in the sense that it is the culmination of the first stage of the radical social, economic, political, and legal transformation formally initiated by the 1948 Constitution and a transition to the 1965 Constitution, which also introduced some specific Romanian characteristics. It is special in the sense that it is the first fundamental law in the history of the Romanian Constitution to be drafted in accordance with the rules of formal constitutionalism. From the substantive point of view, its value lies in the fact that, despite the formal and economic egalitarian social theory of communist ideology and its violent implementation, it has elevated nationality issues to a state organization issue on the basis of the Stalinist model and nationality policy, proving that taking them into account does not conflict with the territorial integrity of the state from a state organization point of view.

Keywords: Romania, constitution, communism, nationality, autonomy, nationality policy, Stalinist constitutionalism

Összefoglaló: A II. világháborút követően a szovjet blokk többi államához hasonlóan Romániában is úgynevezett népi demokratikus alkotmányok kerültek bevezetésre. Ezen alkotmányokat világnézeti szempontból a kommunista eszme értékválasztása és osztályszemlélete jellemezte, így Románia is kénytelen volt elvetni korábbi alkotmányos örökségét. A kommunista korszakban Románia három alkotmányt is elfogadott 1948-ban, 1952-ben és 1965-ben, amelyek közül az 1952. évi Alkotmány különleges metszéspont és egyben történelmi és alkotmányjogi paradoxon. Metszéspont abban az értelemben, hogy az 1948. évi Alkotmánnyal formálisan is megkezdett radikális társadalmi, gazdasági, politikai és jogi átrendeződés első szakaszának betetőzése, egyben átmenet a sajátos román jegyeket is valló 1965. évi Alkotmányhoz vezető úton. Különleges abban az értelemben, hogy a román alkotmánytörténet első olyan alaptörvénye, amely a formális alkotmányozás szabályainak megfelelően került megalkotásra. Tartalmi oldalról pedig értékét az adja, hogy a kommunista ideológia által vallott formális és gazdasági egalitárius társadalomszemlélet és annak erőszakos megvalósítása ellenére a sztálini modell és nemzetiségpolitika alapján a nemzetiségi

kérdéseket államszervezeti kérdéssé emelte, bizonyítva, hogy azok figyelembevételére államszervezeti szempontból nem áll szemben az állam területi épségével.

Kulcsszavak: Románia, alkotmány, kommunizmus, nemzetiség, autonómia, nemzetiségpolitika, sztálini alkotmányosság

1. Bevezető gondolatok a román alkotmánytörténet korszakairól, vizsgálatának fontosságáról

Románia kartális alkotmányai vizsgálatával nemcsak a modern román állam alkotmányjogi gondolkodásának alapjai vázolhatók fel, hanem azok örökségéből a jelenre, illetve a jövőre vonatkozó következtetések levonására is lehetőség nyílik. Ezen alkotmányok – az 1866. évi,¹ az 1923. évi,² az 1938. évi,³ az 1948. évi,⁴ az 1952. évi,⁵ az 1965. évi,⁶ illetve a jelenleg hatályos 1991. évi Alkotmány⁷ – lehetőséget kínálnak a modern román állam alkotmánytörténeti korszakai felvázolása mellett olyan rendelkezések bemutatására is, amelyek a történeti kontextuson túlmutatva állhatnak pozitív példaként vagy éppen elítélendő mementóként a jelen jogalkotója, jogalkalmazója vagy közéleti szereplője számára. Következésképpen ezen alkotmányok vizsgálata nem öncélú, ezen alaptörvények az államfejlődés építőelemeiként hordoznak – hatályvesztésük ellenére – napjainkban is jelentőséget.

Mint ismeretes, Románia alkotmányjogának fejlődése a megkésett államalakítás és állami függetlenség kései elnyerésének okán a nyugat-európai államokétól lényegileg eltérő alapokon nyugodott. A klasszikus rendiség nélküli, török szüzerenitás alatt álló román előállamok 1859. évi egyesülését követően Románia alapvetően külföldi minták és modellek átvételével alkotta meg államszervezetét, jogrendszerét.⁸ A modern

1 Románia a Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny, a továbbiakban így megnevezve) 1866. június 1-i 142. számában kihirdetett 1866. évi Alkotmánya (*Constituția României din 1866*).

2 Románia a Hivatalos Közlöny 1923. március 29-i 282. számában kihirdetett 1923. évi Alkotmánya (*Constituția României din 1923*).

3 Románia a Hivatalos Közlöny 1938. február 27-i 48. számában kihirdetett 1938. évi Alkotmánya (*Constituția României din 1938*).

4 A Román Népköztársaság a Hivatalos Közlöny 1948. április 13-i 87. számában kihirdetett 1948. évi Alkotmánya (*Constituția Republicii Populare Române din 1948*).

5 A Román Népköztársaság a Buletinul Oficial (a Nagy Nemzetgyűlés Hivatalos Lapja, a továbbiakban Hivatalos Lap) 1952. szeptember 27-i 1. számában kihirdetett 1952. évi Alkotmánya (*Constituția Republicii Populare Române din 1952*).

6 Románia Szocialista Köztársaság a Hivatalos Lap 1965. augusztus 21-i 1. számában kihirdetett, 1965. évi Alkotmánya (*Constituția Republicii Socialiste România din 1965*).

7 Románia a Hivatalos Közlöny 2003. október 29-i 758. számában újra kihirdetett, a 2003. évi 429. Alkotmánymódosítási törvénnyel bevezetett módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt 1991. évi Alkotmánya (*Constituția României din 1991 modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003*), általánosan: Románia 2003. évi Alkotmánya (*Constituția României din 2003*).

8 Cristinel Ioan MURZEA, Roxana MATEFI: *Evoluția statului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015, 143–179.

jogrendszer léte ellenére a román állam alkotmányosságának tartalmi érvényesülése súlyos hiányosságokban szenvedett⁹ a függetlensége első hetven évében. Bár Románia ekkor alkotmányos monarchia volt, alkotmányossága korlátozott módon érvényesült, és 1938-ban nyílt királyi, majd 1940-ben katonai diktatúrába fordult át. Románia megalakulásától 1938-ig terjedő időszakát így a korlátozott alkotmányosság korának nevezhetjük, amely korszak kétségtelenül jelentős sikereket könyvelhetett el, azonban a Párizs környéki békerendszer összeomlásából eredő megváltozott külpolitikai viszonyok és a belpolitikai integrációs kudarcok az államkereteket szétfeszítették, a korlátozott alkotmányosságot lebontották, komoly területi veszteségek mellett.

Az 1920-as és 1930-as évek politikai, gazdasági és társadalmi folyamatai az 1938. évre¹⁰ egy alkotmányjogi paradoxonra, egy alkotmánnyal – 1938. évi Alkotmánnyal – bevezetett királyi diktatúrához vezettek, amely a „látszatalkotmányosság” korának nevezhető. A látszatalkotmányosság kora Ion Antonescu 1940. szeptember 5-i *conducători* [(nép) vezér]j kinevezésével¹¹ és az 1938. évi Alkotmány felfüggesztésével¹² az alkotmányt már tételesen jogilag is nélkülöző totális állam kiépítését eredményezte. Románia 1940. szeptember 5-e és 1944. augusztus 23. között tehát mind formális, mind tartalmi értelemben az alkotmánytalanság korát élte.

A nagy történelmi jelentőségű 1944. augusztus 23-i napot¹³ követően Románia vizsztatért az alkotmányosság útjára az 1923. évi Alkotmány helyreállításával,¹⁴ azonban a második világháború utolsó hullámai, a szovjet megszállás ténye ennek érvényesülését érdemben kizárta. A megerősödött és immáron szovjet támogatást élvező baloldali szervezetek egyre inkább átvették a kezdeményezést belpolitikai téren, a hagyományos elitre, illetve a királyi Romániára fokozódó szovjet nyomás nehezedett, amely a kommunista hatalomátvétel alkotmányos alapjainak megteremtését célozta.¹⁵ A szovjet, illetve baloldali nyomás alig három esztendő alatt sikerrel járt: 1947. december 30-án I. Mihály király ennek hatására trónjáról lemondott, és még aznap kikiáltották a Román Népköztársaságot.¹⁶

9 HORVÁTH PÁL: *A modern jog, a felfzárkózás típusjegyei = Egyetemes jogtörténet II.*, szerk. HORVÁTH PÁL, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999, 109–110.

10 CRISTIAN IONESCU: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019, 750–754.

11 I. Antonescu tábornok miniszterelnöki Kiáltványa az országhoz (*Proclamația d-lui prim-ministru General I. Antonescu către Țară*), közzétéve a Hivatalos Közlöny 1940. szeptember 5-i 205. számában.

12 Királyi rendelet az Alkotmány felfüggesztéséről (*Decret regal pentru suspendarea Constituției*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1940. szeptember 5-i 205. számában.

13 Ezen a napon a román politikai és katonai elit egyes tagjai, az akkor csupán 22 éves I. Mihály király – névleges – vezetésével államcsínyt hajtottak végre Ion Antonescu és az általa vezetett rezsim ellen. Az államcsíny sikerével Románia „kiugrott” a tengelyhatalmak szövetségéből. Lásd DURANDIN, Catherine: *A román nép története*, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998, 293–320.

14 IONESCU: *i. m.*, 758–763.

15 DURANDIN: *i. m.*, 337–343.

16 Az 1947. évi 363. törvény a Román Népköztársaság kikiáltásáról (*Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1947. december 30-i 300. számában

Kelet-Európa, illetve Kelet-Közép-Európa államai – így Románia is – a II. világháború egyik eredményeként nemcsak szovjet katonai megszállás, hanem szovjet politikai befolyás alá is kerültek, amelynek következményeként rövid időn belül átvételre került a szovjet politikai, gazdasági és alkotmányos berendezkedés, szükségképpen elvetve a korábbi alkotmányosság elemeit. A szovjet típusú alkotmányok, így a román alkotmányok lényegi kiindulópontja a kommunista ideológia osztályalapú társadalomszemlélete volt, jellegét a totális állam kiépítése és működtetése határozta meg.¹⁷ Ennek megfelelően a szovjet típusú alkotmányosság tartalmi értelemben nem tekinthető alkotmányosságnak, hanem ténylegesen totális államot jelentett.¹⁸ Következésképpen Románia *de facto* 1948 és 1989 között – *de iure* egészen 1991-ig – az alkotmányosság nélküli alkotmányok korszakát élte annak ellenére, hogy e korban három alkotmánya is kihirdetésre került.

Románia esetében valós alkotmányosságról így csak – az 1989. évi forradalmat követően az 1991-re megalkotott¹⁹ – hatályos Alkotmány által kialakított keretek között beszélhetünk.

2. Az 1952. évi alkotmány a román alkotmányok között

A népköztársaság kikiáltásáról szóló törvény alkotmányjogilag nehezen értelmezhető módon mind az 1866. évi, mind az 1923. évi Alkotmányt hatályon kívül helyezte,²⁰ ugyanakkor az 1938. évi Alkotmányról nem tett említést. Az 1866. évi Alkotmány hatályon kívül helyezése már az 1923. évi Alkotmánnyal megtörtént, míg jogszabály az 1938. évi Alkotmány esetében csak annak felfüggesztéséről született 1940-ben. Az alkotmányjogilag nehezen megragadható jogtechnikai megoldás ellenére nem kétséges, hogy a népköztársaság kikiáltásáról szóló törvény a korábbi állami, gazdasági, társadalmi és jogi keretekkel való végleges szakítást rögzítette, és beilleszthető abba a folyamatba, amely korábbi alkotmányozások megkérdőjelezhető eljárásait jelentették.²¹

I. Mihály király lemondatását követően hamarosan megkezdődtek az új, immár kommunista alkotmány előkészítő munkálatai, amelynek eredményeként elfogadott 1948. évi Alkotmány gyökeres társadalmi, gazdasági és politikai változásokat indított el. Az elkövetkező években egyfajta átmenetiség volt tehát megfigyelhető a kommunista államberendezkedés kiépítése és megszilárdítása érdekében. A folyamat az 1952. évi Alkotmánnyal ért csúcsára,²² és tette teljessé Románia szovjet blokkba tartozását. Általa

17 IONESCU: *i. m.*, 767–768.

18 VERESS Emőd: *A szovjet típusú diktatúra jellemzői = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020, 502–505.

19 IONESCU: *i. m.*, 774–779.

20 IONESCU: *i. m.*, 759.

21 Az 1866. évi Alkotmány alkotmányozásra vonatkozó szabályait ugyanis 1922–1923-ban nem tartották be, így az 1923. évi Alkotmányt az akkori kormányzó Liberális Párt egypárti alkotmányának tekintették. Hasonlóképpen az 1938. évi Alkotmány sem felelt meg formai szempontból az alkotmányozás 1923. évi Alkotmányban rögzített követelményeinek. – IONESCU: *i. m.*, 740–744., 750–754.

22 IONESCU: *i. m.*, 770–772.

az 1960-as évek közepén konszolidálódott a román alkotmányjogi rendszer. A szovjet csapatok kivonásából eredően ekkor megnövekedett és ténylegesen is érvényesülő belpolitikai mozgástér, a Nicolae Ceaușescu személyéhez fűzött nemzetközi remények és jóindulat,²³ továbbá a lényegében befejezett társadalomátalakítás és az új főtitkár hatalmi érdekei együttesen egy új alkotmány elfogadását eredményezték 1965-ben, amely annak bukásáig határozta meg a román állam létét.²⁴

Az 1952. évi Alkotmány tehát több tekintetben történelmi metszéspont. Az 1948. évi Alkotmány oldaláról tekintve annak ideológiai alapjaiból fakadó eredmények kodifikációja, azaz ezen alkotmánynak már nem volt feladata a korábbi társadalmi, gazdasági és politikai rend felszámolása, ellenkezőleg, annak megszilárdításaként értelmezhető a kommunizmus eléréséhez vezető út újabb állomásaként. Ebből fakad, és az 1965. évi Alkotmány oldaláról nézve egyértelmű, hogy mivel az 1952. évi Alkotmány klasszikus szovjet mintát követett,²⁵ különleges román jellegzetességet vagy örökséget legfeljebb csak két intézménye hordozott magában. Ezek közül az elsőt a tartományi rendszerben azonosíthatjuk a közigazgatási jog területén – amely az 1938. évi Alkotmány korszakára mutat²⁶ –, a második pedig a nemzetiségi kérdés területe, amelynek első jogforrási elemei az I. világháborút követően megkötött párizsi kisebbségvédelmi szerződésre,²⁷ az 1938-ban alkotott nemzetiségi jogszabálygyűjteményre vezethető vissza,²⁸ de annak tényleges kezelését a sztálini nemzetiségi politika alapjain elfogadott úgynevezett Nemzetiségi Statútum jelentette.²⁹ Míg a tartományi rendszer valós alkotmányjogi gyökerekkel rendelkezett Romániában, a sztálini nemzetiségpolitika szovjet sugalmazásra történő bevezetése – annak ellenére, hogy formailag még az 1923. évi Alkotmány hatálya alatt

23 DURANDIN: *i. m.*, 383–385.

24 IONESCU: *i. m.*, 772–773.

25 *Uo.*, 770–771.

26 Az 1938. évi 2919. számú királyi rendelettel kihirdetett közigazgatási törvény (*Decret regal nr. 2919. Legea administrativă*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1938. augusztus 14-i 187. számában.

27 Az 1920. évi 3699. törvény a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Ausztria között 1919. szeptember 10-én Saint-Germainben kötött békeszerződés és a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Románia között 1919. december 9-én Párizsban kötött kisebbségvédelmi szerződés becikelyezéséről (*Legea nr. 3699. prin care guvernul este autorizat a ratifica și a face să se execute tratatul de pace împreună cu anexele lui, încheiat de Puterile Aliate și Asociate cu Austria, în Saint Germain, la 10 septembrie 1919, și Tratatul asupra minorităților semnat la Paris la 9 decembrie 1919*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1920. szeptember 23-i 140. számában.

28 Az 1938. évi, a Kisebbségi Főosztály átszervezéséről (Kisebbségi Főkormánybiztossággá) szóló 1668. számú királyi rendelet [*Decret regal nr. 1668 pentru reorganizarea Direcțiunii Minorităților (Comisariatul General pentru Minorități)*], kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1938. május 4-i 101. számában; az 1938. évi, a Kisebbségi Főkormánybiztosság működéséről szóló szabályzat (*Regulament pentru funcționarea Comisariatului General al Minorităților*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1938. augusztus 4-i 178. számában; a kisebbségek kívánságainak elintézésénél a minisztériumok által követendő vezérelvekről szóló minisztertanácsi feljegyzés (*Jurnal al Consiliului de Miniștri, prin care se stabilesc directivele, de care trebuiesc conduse ministerele în rezolvarea dezideratelor minorităților*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1938. augusztus 4-i 178. számában.

29 Az 1945. évi 630. számú törvény a Nemzetiségi Statútumról szóló törvényhez kapcsolódó egyes bűncselekmények megállapítása és büntetése tárgyában (*Legea nr. 630 privitor la stabilirea și sancționarea unor infracțiuni la Legea pentru Statutul Naționalităților*), kihirdetve a Hivatalos Közlöny 1945. augusztus 6-i 176. számában.

történt – hagyományos román alkotmányjogi örökségként valójában nem értelmezhető. Az 1965. évi Alkotmány által bevezetett fordulat tehát az 1952. évi Alkotmány átmeneti jellegét bizonyítja ebből a nézőpontból, következésképpen az 1965. évi Alkotmány már sokkal inkább magában hordozott sajátos román alkotmányjogi örökséget: annak hatálya alatt ismét bevezetésre került a megerrendszer és egy központosítottabb egységállami alapállás, másrészt a sztálini nemzetiségpolitika fokozatos elvetése is bekövetkezett.³⁰

3. Az 1952. évi Alkotmány áttekintése és értékválasztása

A fentebb ismertetettek szerint a II. világháborút követő társadalmi, gazdasági, politikai és jogi események meghatározó államszervezeti átalakulásokat idéztek elő a szovjet blokk többi államához hasonlóan Románia esetében is. E változások lényegét a korábbi alkotmányosság elvetése és a Szovjetunió 1936. évi sztálini Alkotmányán alapuló államszervezeti modell átvétele,³¹ a kommunista ideológia osztályalapú társadalomszemléletének érvényesítése³² képezte a romániai kommunista mozgalom és a szovjet kormány együttes erőfeszítései által. A szovjet támogatással megvalósított állami és társadalomszervezet radikális átalakítása, a rendszer megszilárdítása, azaz a már elért eredmények az 1948. évi Alkotmányt meghaladóttá tették elsősorban abból a szempontból, hogy az alkotmányos alapok már nem a korábbi államrenddel szembenállóként élveztek prioritást, hanem a proletárdiktatúra rögzülését, annak továbbfejlesztése célját hordozták magukban. Következésképpen a társadalom, a gazdaság, illetve az államszervezet szovjet pályára állítása átmeneti korszakának sikeres lezárása az 1952. évi Alkotmány preambuluma szerint is új alkotmányos alapok jogi letételét indokolta, amelyet propagandaszempontból széles körű, a társadalmi legitimitásához fűzött pártcélokat és pártérdekeket érvényesítő egyeztetések útján fogadtak el.³³ A Nagy Nemzetgyűlés végül 1952. szeptember 22-én kezdte meg az új alaptörvény tárgyalását, majd öt nappal később fogadta el az 1952. évi Alkotmányt.

Tekintettel arra a tényre, hogy a szovjet típusú alkotmányjog vallotta, hogy a korábbi államberendezkedések megsemmisítése mellett kiépített népi demokrácia valójában a proletárdiktatúra egy átmeneti, a kommunizmust megvalósító kezdeti formája,³⁴ így a népi demokratikus alkotmányok lényegi jellemzőjét képezte a hatalommegosztás hagyományos elvének elvetése és nyílt tagadása, azaz a hatalomkoncentráció megvalósítása.³⁵ A szovjet típusú államokban az állami élet teljes egésze felett ugyanakkor

30 VERESS Emőd: *Nemzeti kisebbségek jogállása a szovjet típusú diktatúra alatt = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020, 512–513.

31 CSANÁDI György, CSATÓ István, KÁLMÁN György: *A népi demokráciák alkotmányai*, Jogtudományi Közlöny, 1949/15–16, 337.

32 BEÉR János: *A népi demokratikus köztársaságok alkotmánya*, Állam és Közigazgatás, 1949. I/1, 4–7.

33 SZENTPÉTERI István: *A Román Népköztársaság új alkotmánya*, Állam és Igazgatás, 1952/11–12, 599–601.

34 BEÉR: *i. m.*, 4.

35 BEÉR: *i. m.*, 15–17.

nem az alkotmányokban deklarált szervek gyakoroltak valójában hatalmat, hanem az ténylegesen a kommunista pártot, pontosabban annak felső rétegét, az úgynevezett nomenklaturát illette meg, amely a gazdaság feletti tényleges hatalmat is megszerezte.³⁶ Az állami és pártszervezet összefonódásának³⁷ alkotmányos alapjai az alkotmányokban a munkásosztály, illetve annak pártja szerepéből vezethetők le. A kommunista párt egyedüli pártként állampárttá alakult, felépítése mintegy leképezte az alkotmányokban rögzített állami szervek felépítését, illetve az állampárt szervei az állami szervekkel nemcsak párhuzamosan működtek, hanem a jellemző személyi összefonódások mellett azok hatásköreit is alapvetően elvonva ténylegesen irányították a totális állam mindennapjait az állami szervek utólagos jóváhagyása mellett vagy akár azok, illetve a tételes jog szabályai ellenében is.³⁸ A politikai valóság alkotmányjogi leképződését az 1952. évi Alkotmány 22. cikktől 63. cikkig, illetve 93. cikktől a 101. cikkig terjedő rendelkezései tartalmazták a preambulumban, a 3. cikk, a 86. cikk, a 100. cikk rendelkezéseivel együttesen. Az 1952. évi Alkotmány nevezett rendelkezései az államszervezet felépítését az állampárt vezető erejével, politikai elsőbbségével rögzítették,³⁹ ténylegesen az állampárt állami hatalom birtoklásának kizárólagosságát tartalmazták.

Az 1952. évi Alkotmány osztályszemlélete annak preambulumban és az I. fejezetben került körülírásra, az ideológiai alapokon túl változatlanul a román nép szuverenitását és függetlenségét, biztonságát és békéjét jelölve meg különös értéként, és egyben az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit alapvetően a gazdasági termelésben való részvétel szerint alakuló osztálykülönbségek alapján fogalmazta meg.⁴⁰ Az alkotmányos alapállás e körben egyértelműen a kommunizmusba való átmeneti kor totális programjához illeszkedik, és ezt maga az 1952. évi Alkotmány preambuluma is kiemelte, illetve az a társadalmi rendre vonatkozó cikkekből is egyértelműen következett.⁴¹ Különösen a 11. cikk utolsó bekezdése hangsúlyozandó ebben a körben, amely egyértelműen rögzítette, hogy a kapitalizmus egyes viszonyokban jelenleg megtúrt azzal, hogy a távlati cél és alkotmányos program ezen maradványok tökéletes megszüntetése. Ennek megfelelően az alkotmányos alapokból azon következtetés vonható le, hogy amennyiben a nemproletár rétegek a munkásosztály diktatúrájával nem azonosulnak, azt nem fogadják el, nem csak kirekesztésre, hanem – kizsákmányolónak minősítésük esetén – megsemmisítésre számíthatnak, míg másik oldalról, amennyiben e rétegek a kapitalizmus elleni harcot támogatják és felvállalják, úgy jólétük és felemelkedésük lehetősége nyitott és az felajánlásra is kerül.⁴² Ilyen alapokon az 1952. évi Alkotmány alapvető jogokat és kötelességeket tartalmazó 7. fejezete az osztályszemlélet logikáját követve elsőként a munkaközpontú jogokról rendelkezett, emellett oktatási és kulturális jogokat is tartalmazott. A 85–86. cikkekben foglalt szólásszabadság, sajtószabadság, gyülekezési és egyesülési szabadság gyakorlásának célja, valójában feltétele az osztályszemlélet alapján a dolgozó nép és a népi demokrácia megerősítése, azaz e jogok

36 BALOGH László: *Románia története*, Aula Kiadó Kft., Budapest, 2001, 141.

37 DURANDIN: *i. m.*, 350–351.

38 VERESS: *A szovjet típusú...*, *i. m.*, 502–505.

39 IONESCU: *i. m.*, 771.

40 SZENTPÉTERI: *i. m.*, 603–607.

41 Ioan DELEANU: *Drept constituțional*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, 86.

42 SZENTPÉTERI: *i. m.*, 607.

is csak célhoz kötötten érvényesülhettek a Román Munkáspárt vezetése mellett. A személyes szabadságjogok katalógusa a személyi szabadságot és annak büntetőjogi garanciáit, a lakóhely és levelezés sérthetetlenségét tartalmazta. Az igazságszolgáltatási és közigazgatási anyanyelvhasználat jogát a 68. és 82. cikkek tartalmazták.

A kollektíven gyakorolható jogok tekintetében az 1952. évi Alkotmány 81. cikke a Román Népköztársaság dolgozó polgárainak biztosított nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül teljes jogegyenlőséget a gazdasági, politikai és kulturális élet minden területén. A dolgozó minőség tehát egyfajta korlátként érvényesült a jogok élvezetét illetően. A kisebbségi jogok hagyományos – gyakorlatilag a román alkotmánytörténetben dominánsan érvényesülő különjogokként⁴³ való – értelmezése ugyanezen cikkben került rögzítésre, ugyanakkor a sovinizmus, fajgyűlölet, nemzeti gyűlölet, illetve a sovinizta nacionalista propaganda büntetése az 1948. évi Alkotmánnyal, illetve az 1945. évi Nemzetiségi Statútum tartalmával egyezően jelent meg.

4. Az 1952. évi Alkotmány alkotmányjogi újdonságai és a jelenhez is szóló üzenetei

Az 1952. évi Alkotmány két valós újdonságot hordozott magában, amelyek közül az első tisztán alkotmányjogi eljárásjogi szempontból hangsúlyos, míg a második a tartalmi alkotmányosság nézőpontjából jelentős.

Az első újdonság abban nevezhető meg, hogy a román alkotmánytörténetben az 1952. évi Alkotmány volt az első, amelyet a hatályos – tárgyi esetben az 1948. évi Alkotmány 103. és 104. cikkeinek megfelelő – eljárásrend tiszteletben tartásával alkottak meg és fogadtak el, illetve az eljárás során széles körű társadalmi egyeztetést is tartottak⁴⁴ (igaz, a totális állam valóságának megfelelően csupán formálisan). Hasonlóképpen az 1952. évi Alkotmány volt az első, amely hatályát szintén a fennálló alkotmányos eljárások, azaz az 1952. évi Alkotmány 105. cikke betartásával vesztette el az 1965. évi Alkotmány megalkotásával, egyhangú elfogadásával és hatálybalépésével. E tények alkotmánytörténeti jelentősége a román alkotmányfejlődés azon aspektusaira világít rá, amelyek egyrészt a korlátozott alkotmányosság korát jellemző visszás helyzetekre, tartalmi torzulásokra és legitimációs hiányosságokra mutatnak, másrészt arra, hogy a tartalmi alkotmányosságot nélkülöző totális állam legalább formai szempontból törekedett a legalitás megteremtésére helyzetének megszilárdítását követően. E körülmények együttese a hatályos Alkotmány által megteremtett környezet értékét növeli, egyben rámutat mind a legalitás, mind a legitimáció kiemelt fontosságára, a tartalmi alkotmányosság jelentőségére.

A második újdonság kétségtelenül a többnemzetiségű román államban valós társadalmi és politikai kihívásként érvényesülő nemzetiségi kérdés kezelése volt az 1952. évi Alkotmányban.

43 SOFRONIE George: *Contribuțiuni la o reconstrucție a dreptului minorităților*, „Profesorului G. Meitani. Omagiu”, Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1936, 29.

44 DELEANU: *i. m.*, 84.

Az I. világháborút követően jelentős területi és népességyerereséget elkönyvelt Romániában az 1930. évi népszámlálás alapján a román nemzetiség aránya az állam lakosságában (kerekítve) 71,9% volt.⁴⁵ A két világháború közötti időszakban az államnationalizmus a román állam kereteit szétfeszítő körülményként érvényesült, amely nemzetiségi kihívásra a homogén nemzetállam célját valló Románia nemzetközi kötelezettségei ellenére nem kínált valós, a nemzeti kisebbségeket integrálni képes válaszokat.⁴⁶ Noha a II. világháborút követően, részben az államhatárok megváltozásából is fakadóan a román nemzetiség aránya növekedett, a többnemzetiségű állam problematikája nem változott. Románia 1956. évi népszámlálása alapján az ország lakosságának 85,7%-a vallotta magát románnak, 9,1%-a magyarnak, 2,2%-a német nemzetiségűnek, és a többi nemzetiség lélekszáma is multiethnikus társadalom képét mutatta.⁴⁷

A többnemzetiségű társadalomra adott hagyományos román alkotmányjogi válasz lényege abban ragadható meg, hogy a román nemzet (mint közösség) tagja csak az lehet, aki a románokkal szembeni morális kötelezettségeket, a nemzettagokkal való lelki összetartozását vallja,⁴⁸ következőképpen a román lelki összetartozás egyéni megvállása, annak tudata és az azzal való azonosulás hiányában a kirekesztés, a kisebbségek alárendeltsége alkotmányjogi legitimitást nyerhet. Ezen hagyományos alkotmányjogi kiindulópont a kommunista osztályszemlélettel találkozva kezdetben a szovjet megszállásból fakadóan a sztálini nemzetiségpolitika szerint meghatározott az „együttélő nemzetiségek”⁴⁹ párhuzamos társadalmi különbségei elismeréséhez vezetett a II. világháború végóráiban, és új alkotmányjogi alapok lefektetését eredményezte. A kommunista ideológia az osztályszemlélet alapján a nemzetiségi kérdés fontosságát filozófiai alapon tagadta, ennek ellenére a román kommunista totális állam az *interbellum* kora nacionalizmusának kirekesztő torzulásait szovjet nyomásra elvette annak érdekében, hogy tárgyalási pozíciói a II. világháborút követően elsősorban Erdély kérdésében megerősödjének. Ebben a román államcél szovjet segítséggel megvalósított sikerét a román kommunista mozgalom egyértelműen a román baloldali egységnek tulajdonította,⁵⁰ amely értelmezés társadalom felé közvetítése egyértelműen az ekkor fennálló, korlátozott alkotmányos alapokon nyugvó államberendezkedés megváltoztatására adott legitimitációs alapot.⁵¹

45 MANUILĂ, Sabin: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, Vol. II.* Editura Institutului central de statistică, București, 1938, XXIV.

46 Stefano BOTTONI: *Sztálin a székelveknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*, Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2008, 6–7.

47 *Recensământul Populației și Locuințelor 2011, volumul 2, Tabelul 1*, INS, București, 2013, https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2021/11/vol2_t1.xls.

48 George ALEXIANU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1926, 10.; Constantin G. DIȘESCU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1915, 619., 622–623.

49 BEÉR: *i. m.*, 21–22.

50 Georghe GEORGHIU-DEJ: *Románia Kommunista Pártja az ország demokratizálásáért vívott harcban = Harc a hatalomért 1943–1948. Az európai népi demokratikus forradalmak válogatott dokumentumai III. Német Demokratikus Köztársaság és Románia*, szerk. BORSINÉ TOLDY Mária, SZOKOLAY Katalin, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet, Budapest, 1979, 160–168.

51 DURANDIN: *i. m.*, 336–340.

A fenti folyamatok elemeként Románia alapvetően szovjet befolyásra fogadta el az 1945. évi Nemzetiségi Statútumot, amely Románia alkotmánytörténetében elsőként – *de iure* mind a mai napig hatályban lévőként – elismerte a többnemzetiségű állam tényét, és ebből fakadóan levonta a megfelelőnek hitt jogalkotási következményeket. A Nemzetiségi Statútum az úgynevezett sztálini nemzetiségpolitikán alapult, amely internacionalista alapon tette kritika tárgyává a nemzetállami alkotmányok nacionalizmusát, és abból indult ki, hogy minden nemzetnek és fajnak erejétől, azaz adott államban elfoglalt szerepétől függetlenül egyforma jogokat kell biztosítani: ugyanakkor e jogok egyenlőségen alapuló felfogása továbbra is formális, nem ismerve el azok különjogi lehetőségeit.⁵² Romániában a fenti sztálini tételt osztályalapon akként fogalmazták meg, hogy a munkásosztály egysége a nemzeti egység zálogaként értelmezett, amely nemzeti egységben a román nemzet barátságát kínálja fel a nemzetiségeknek.⁵³ A sztálini nemzetiségpolitika tehát a proletárdiktatúrák osztályalapú, a kizsákmányolás megszüntetésével remélt gazdasági egyenlőséget valló jogának⁵⁴ csak egy olyan részeleme, amelyben a nemzetiségi kérdés középpontjában álló jellegadó sajátosságok és jogok ténylegesen nem kerülnek figyelembevételre. A sztálini elvek alapján értelmezett román osztályszemlélet román nemzeti jellege döntően befolyásolta ezt követően a többség-kisebbség viszonyát. A többségtől megkülönböztetésre került az ún. „együttélő” nemzetiségek köre,⁵⁵ amely nemzetiségekkel való viszony baráti, együttműködő, de a hatalmat ténylegesen gyakorló nemzetbe befogadásra – a korábbi román nemzeti összetartozás felvállalása mellett – már az osztályminőség is előírásra került. A fenti tényezőktől függetlenül ugyanakkor tagadhatatlan – és egyben szintén történelmi paradoxon –, hogy a sztálini nemzetiségpolitika eredményei a totális Romániában annak korábbi korlátozott alkotmányokon alapuló jogához és politikai gyakorlatához képest valós és tényleges előrelépést jelentettek a kezdeti időszakban.

Ilyen alapokon az 1952. évi Alkotmány tartalmát tekintve legnagyobb újdonsága a preambulumban, illetve a 2. fejezet azon rendelkezéseinek összessége volt, amely az egységes, szuverén és független államberendezkedés változatlan fenntartása mellett elismerte, hogy a Román Népköztársaság nemzeti kisebbségeinek teljes jogegyenlőségéből nemcsak egyéni jogok eredményei vonhatók le következtetésként, hanem az államszervezeti kérdésekben is érvényesülhetnek nemzetiségi szempontok. Az 1952. évi Alkotmány ennek megfelelően az ismételten bevezetett tartományi rendszer felállításának során megállapította, hogy az egy nemzetiségi tömbben élő magyar lakosság számára a székely járásokból biztosítható közigazgatási-területi autonómia, és az nem feszíti szét az államkereteket,⁵⁶ hanem azokat erősíti.⁵⁷ A kommunista román állam és pártvezetés tehát e körben látszólag értékítéletet mondott

52 BEÉR: *i. m.*, 21.

53 *Románia Kommunista Pártja Országos Kongresszusának Határozata = Harc a hatalomért 1943–1948. Az európai népi demokratikus forradalmak válogatott dokumentumai III. Német Demokratikus Köztársaság és Románia*, szerk. BORSINÉ TOLDY Mária, SZOKOLAY Katalin, EÖTVÖS Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet, Budapest, 1979, 139–140.

54 Andrej Januarjevics VISINSZKI: *A szovjet szocialista jog*, Állam és Közigazgatás, 1949. I/1, 24–27.

55 BEÉR 21–22.

56 VERESS Emőd: *Magyar Autonóm Tartomány = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020, 514–515.

57 SZENTPÉTERI: *i. m.*, 608., 611.

mind a magyar, mind a román nemzetállami programról, amely értékítéletet természetesen osztályalapon, a kizsákmányoló tőkésék és a kizsákmányolt proletárok nézőpontjából fogalmazta meg, beismervé ezen állampolitikák nemzeti kisebbségeket sújtó jogtalanságát.⁵⁸ Az értékítélet ellenére a totális állam természetéből fakadóan, illetve a nemzetiségi jogok hagyományos különjogként való alkotmányos felfogásából ugyanakkor a valós önkormányzat következtetése helyett ebben az esetben is egy ideológiai eredmény megállapítására került sor: a nemzetiségi kérdés ebben az összefüggésben a kizsákmányoló osztályok eszköze, következésképpen annak megnyugtató rendezése csak és kizárólag a munkásosztály hatalmával⁵⁹ és ahhoz tartozással, a kommunista ideológia elfogadásával lehetséges. Ezen ideológiai következtetés sajátos hangsúlyát képezte továbbá azon felfogás, amely szerint a kommunizmus ellen az osztályellenségek – akár a pártban is jelen lévő módon – a nacionalizmus alapján fejtik ki tevékenységüket, azaz a tartomány létrehozatala valójában a párt egyik önvédelmi reakciójaként volt értelmezhető.

Mindezekről függetlenül államszervezeti szempontból kétségtelen, hogy az 1952. évi Alkotmány elismerte és megalkotta a Magyar Autonóm Tartományt, egyként a többi tartomány mint közigazgatási egység mellett a 19–21., 57–58. cikkekben. Természetesen a tartomány önkormányzatiságát valójában a 20. cikk illuzórikussá tette,⁶⁰ amikor kimondta, hogy a Magyar Autonóm Tartomány területén a Román Népköztársaság törvényei, az állam központi szerveinek határozatai és rendelkezései kötelező hatállyal bírnak, ugyanakkor bizonyos különbségek érvényesítésére a Tartomány statútuma, azaz alapszabálya által lehetőség nyílt.⁶¹ Annak ellenére, hogy kísérletek történtek a statútum megalkotására és elfogadtatására,⁶² végül az soha nem készült el.⁶³ A fenti hiányosságok ellenére tagadhatatlan, hogy a tartomány területén a magyar nyelv hivatalos minőségében érvényesült nem csak a közigazgatás és igazságszolgáltatás, hanem a magánszféra valamennyi szintjén, továbbá az oktatási és kulturális jogok gyakorlása során anélkül, hogy a román állam területi épsége egy pillanatra is sérült volna. A Magyar Autonóm Tartomány tagadhatatlanul a diktatórikus államberendezkedés jellegzetességeiből fakadóan inkább gesztusnak vagy korlátozott eredménynek volt tekinthető, mégis léte határain kívül is hatással bírt a román állampolitikára. A legégetőbb nemzetiségi kérdés, azaz a magyar nemzetiség kérdése az autonómia látszólagos megoldásával egyrészt okafogyottá tette az 1948. évi Alkotmány által felállított Nemzetiségi Minisztérium intézményét, másrészt léte mintegy legitimálta a területén kívül felállítani elmulasztott kulturális autonómia, valamint a szász önkormányzatiság egyéb intézményeinek hiányát, így nemcsak a párt, hanem az állam önvédelmi reakcióit is hatékonyan szolgálta. A totális államban felállított Magyar Autonóm Tartomány így valójában egyfajta zárvány volt, az annak határain kívül élő 650 000-es lélekszámú magyar közösségek, ahogyan más nemzeti kisebbségi

58 *Uo.*, 608–609.

59 *Uo.*, 609–610.

60 BALOGH: *i. m.*, 217.

61 BOTTONI: *i. m.*, 89.

62 *Uo.*, 89–96., 111., 118–119.

63 BETHLENDI András: *Drepturile lingvistice în administrația publică = Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România*, szerk. FÁBIÁN Gyula, Editura Hamangiu, București, 2020, 151–152.

közösségek jogai korántsem voltak biztosítottak,⁶⁴ mindazonáltal az 1952. évi Alkotmány megoldása konkrét bizonyítékot képez arra, hogy az állam területi felosztása esetében a nemzetiségi elv érvényesítése nem feszíti szét az állam területi integritását.

Az 1952. évi Alkotmány hatálya alatt mindezek ellenére és mellett tovább fokozódott az ország lakosságára helyeződő ideológiai nyomás, amely Sztálin halálát követően sem enyhült érdemben, és bár azzal szemben a párt egyes vezetői fenntartásokat fogalmaznak meg, de 1956-ban, különösen a magyarországi forradalom és szabadságharc hatására, a rendszer még inkább megmerevedett.⁶⁵ A Szovjetunió katonai beavatkozása Magyarországon egyértelművé tette a keleti blokk számára a fennálló keretektől való eltérés lehetetlenségét, amit a román állam tudomásul vett, és hamarosan elérte a szovjet csapatok kivonását területéről.⁶⁶

A szovjet csapatok kivonásának eredményeként a román pártelit hamarosan a román kommunizmus saját elvtársi útját kezdte építeni, amelynek középpontjába a nemzetiségi politikát helyezte azon az alapon, amely szerint az 1956-os magyarországi események valójában ideológiai támadást intéztek a rendszer ellen, felerősítve a magyar szeparatizmust, következképpen a sztálini nemzetiségi politika helyett a nemzetiségekkel szembeni fellépés politikáját kell alkalmazni.⁶⁷ Ezen az alapon 1960-ban átszervezésre került a Magyar Autonóm Tartomány Maros-Magyar Autonóm Tartománnyá,⁶⁸ és már az autonómia látszatát sem igyekeztek fenntartani.⁶⁹ Az átrendezés során magyar többségű közigazgatási egységeket csatoltak el, illetve román többségű közigazgatási egységeket csatoltak a tartományhoz, amelynek eredményeként⁷⁰ a magyar lakosság számaránya 77%-ról 62%-ra csökkent az új tartományi határok között.⁷¹ A magyar kisebbséggel szembeni fellépés mellett a zsidó és német közösség kivándorlásának – a nyomásgyakorlás különböző eszközeivel, mesterséges úton – „ösztönzése” is elkezdődött,⁷² amely e történelmi közösségek szinte teljes felszámolását eredményezte Erdély-szerte.

5. Zárógondolatok

A II. világháborút követően Romániában, ahogyan a szovjet blokk többi államában is úgynevezett népi demokratikus alkotmányok kerültek bevezetésre, amelyeket világnézeti szempontból a kommunista eszme értékválasztása és osztályszemlélete jellemzett, így a deklarált jogegyenlőséget és az állampolgári jogokat is osztály- és internacionalista alapon értelmezték. Ezen az alapon Románia is elvetette korábbi államnacionalista

64 DURANDIN: *i. m.*, 359.

65 BALOGH: *i. m.*, 161–186.

66 DURANDIN: *i. m.*, 366–368.

67 DURANDIN: *i. m.*, 368–369.

68 BALOGH: *i. m.*, 219–220.

69 BOTTONI: *i. m.*, 415–423.

70 BETHLENDI: *i. m.*, 152.

71 DURANDIN: *i. m.*, 369.

72 *Uo.*, 369.

alapállását, és szovjet sugalmazásra a sztálini nemzetiségpolitika bevezetése mellett döntött. A román állam esetében azonban az internacionalista alap deklarációja és gyakorlata alapvetően az erdélyi kérdések párizsi béketárgyalásokon való rendezéséig tartott Észak-Erdély visszaszerzését prioritásként valló államcélja pragmatista érvényesítése érdekében, és annak sikerét követően Románia fokozatosan újra érvényesítette a korábbi nacionalista alkotmányos értékválasztását, kezdetben burkolt, majd nyíltan felvállalt módon.⁷³

Tagadhatatlan, hogy a kommunista ideológia által vallott formális és gazdasági egalitárius társadalomszemlélet és annak erőszakos megvalósítása minden ország-lakosra hatott, és a szovjet állammodell átvétele nem szabad választás kérdése volt. A kommunista jogfosztottság valójában a rendiséghez részben hasonlítható módon a kiváltságos párteliten kívül végső soron mindenkit érintett, de az is nyilvánvaló, hogy a nemzetiségek tekintetében a diktatúra negatív hatásai hatványozottan érvényesültek,⁷⁴ elvégre közösségeik évszázados gazdasági, vallási és kulturális intézményei semmisültek meg, emellett a kisebbségi társadalmakban az osztályszemlélet támadó éle magasabb arányban érintette a polgárokat, nemeseket, akik ezáltal mind osztály-, mind nemzetiségi alapon kirekesztetté váltak. A történelmi ellentmondás a fenti körülmények ellenére abban ragadható meg, hogy az 1948. évi Alkotmány, illetve az 1952. évi Alkotmány korában, azok hatálya alatt a sztálini modell és nemzetiségpolitika alapvetően érvényesült, és kialakításra kerültek azok az intézményes keretek, amelyek a nemzeti kisebbségek, különösen az erdélyi magyarság későbbi évtizedeinek megmaradását sikerrel szolgálták. Ezek a keretek az egyéni jogokat illetően az 1945. évi Nemzetiségi Statútumban kerültek jogforrási szinten rögzítésre és alkalmazásra, csúcukat pedig az 1952. évi Alkotmány megalkotásakor érték el a Magyar Autonóm Tartomány megalapítása által. Az 1952. évi Alkotmány jelentősége tartalmi oldalról megközelítve ebben az aspektusban ragadható meg, azaz hogy a nemzetiségi kérdések figyelembevételére államszervezeti kérdésekben nem állnak szemben az állam területi épségével, míg formális szempontból azon körülményben, hogy közel kilenc évtized alkotmányfejlődése során első ízben nem szenvedett a román állam alaptörvénye alaki hibában.

Az 1952. évi Alkotmány által megteremtett keretek az 1960-as évek elejére a kommunista párt helyzetét valamennyi politikai, társadalmi és gazdasági területen megkérdőjelezhetetlenné tették,⁷⁵ és maga az állampárt helyzete is a párton belüli belharcok lezárásával stabilizálódott,⁷⁶ előrevetítve az új keretek új alaptörvényben rögzítését⁷⁷ és az 1952. évi Alkotmány elvetését.⁷⁸ Az Alkotmányelőkészítő Bizottság 1965. június 29-én közzétett tervezte alapján a Nagy Nemzetgyűlés 1965. augusztus 21-i ülésén fogadta el a 446 képviselő egyhangú szavazatával az 1965. évi Alkotmányt, amelyet aznap ki is hirdettek és hatályba is lépett. Az 1965. évi Alkotmány által felállított államrendszer

73 VERESS: *Nemzeti kisebbségek jogállása...*, i. m., 512–513.

74 BALOGH: i. m., 217–218.

75 BALOGH: i. m., 184–194.

76 DURANDIN: i. m., 371–380.

77 CSÁKÁNY Béla: *Szocialista alkotmányunk*, Korunk, 1965/9, 1156.

78 DELEANU: i. m., 86–89.

hamarosan eltávolodott a saját maga által vallott marxista-leninista elveitől, pontosabban azok szocialista gazdasági kiindulópontjait, így többek között az erőszakos iparosítást és gazdasági szuverenitást megőrizte,⁷⁹ de a hatalomkoncentráció magasabb szintre emelésével és a Nicolae Ceaușescu köré épített személyi kultusz kialakításával hamarosan súlyos államnacionalista torzulásokat szenvedett.⁸⁰ Hamarosan az „együttélő nemzetiségek” barátságán alapuló – de valójában osztályalapú ideológia és annak nacionalista torzulásai – a nemzetiségi kérdések általános keretek közötti megoldását is lehetetlenné tették nem csak a tartalmi alkotmányosság hiánya okán, hanem az annak esetleges *partialis* keretét biztosító területi egység elvetéséből fakadóan is. A nacionalista diskurzus középpontba helyezésével⁸¹ az ideológiai alapok relativizálása a Román Kommunista Párt nyílt nacionalista fordulatát eredményezte a kisebbségek beolvasztása céljával, amelyek eszközöként nem feltétlenül konkrét jogszabályok, annál inkább párthatározatok, párt döntések vagy az államfő kinyilatkoztatásai szolgáltak az alaptörvény rendelkezéseivel tétélesen szemben állva. A román állampolitika ettől kezdve célként vallotta a román és egyszerűsített kommunista ember és állam megeremtését,⁸² ennek megfelelően a politikai és nyilvános közbeszédből, a jogszabályokból, a párthatározatokból is eltűnt az „együttélő nemzetiség” megfogalmazás. Az 1980-as évekre kikristályosodott állampolitika nemcsak a társadalmi kiábrándultságot feszítette végletekig, hanem ekkor már Románia nemzetközi elszigeteltségét is eredményezte a pártállam struktúráinak megmerevedése mellett.⁸³ Románia ekkor már kizárólag belső erőforrásaira támaszkodott, torz államrendszere, új típusú kommunista nacionalizmusa és emberképe pedig már a többségi román nemzetet is fenyegette a falvak szisztematizálási (területrendezési) programjával, amellyel a társadalom még megmaradt kulturális gyökerei elvágása mellett a nemzetiségi közösségek ősi településeinek eltüntetése is hangsúlyos célként jelentkezett.⁸⁴ A hidegháború végének közeledtével, a közép-európai demokratikus jogállami változásokkal a román állam helyzete minden látszólagos stabilitása ellenére fenntarthatatlanná vált,⁸⁵ és bár a rendszer állandóságát és a vezérbe vetett hit töretlenségét a Román Kommunista Párt XIV. kongresszusának határozatai, külsőségei voltak hivatottak demonstrálni 1989 novemberében, a felszín alatt izzó feszültségek hamarosan elemi erővel törtek fel.⁸⁶ Néhány héttel később a Temesváron kitört forradalom elsöpörte a kommunista diktatúrát, annak torz emberképét, és Nicolae Ceaușescu 1989. december 25-i kivégzésével új útra⁸⁷ – alkotmányjogi értelemben az alkotmányosság útjára – indította Romániát.

79 DURANDIN: *i. m.*, 386–393.

80 BALOGH: *i. m.*, 337–341.

81 DURANDIN: *i. m.*, 383–386., 396–400.

82 *Uo.*, 421.

83 *Uo.*, 426–439.

84 *Uo.*, 439–441.

85 *Uo.*, 444–449.

86 BALOGH: *i. m.*, 357–364.

87 DURANDIN: *i. m.*, 451–458.

Irodalomjegyzék

1. George ALEXIANU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1926.
2. BALOGH László: *România története*, Aula Kiadó Kft., Budapest, 2001.
3. BEÉR János: *A népi demokratikus köztársaságok alkotmánya*, Állam és Közigazgatás, 1949. I/1.
4. BETHLENDI András: *Drepturile lingvistice în administrația publică = Standarde controversate ale coexistenței juridice dintre majoritate și minoritatea maghiară în România*, szerk. FÁBIÁN Gyula, Editura Hamangiu, București, 2020.
5. Stefano BOTTONI: *Sztálin a székeleyknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*, Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2008.
6. CSÁKÁNY Béla: *Szocialista alkotmányunk*, Korunk, 1965/9.
7. CSANÁDI György, CSATÓ István, KÁLMÁN György: *A népi demokráciák alkotmányai*, Jogtudományi Közlöny, 1949/15–16.
8. Ioan DELEANU: *Drept constituțional*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
9. Constantin G. DISSESCU: *Dreptul constituțional*, Editura Librăriei Socec & Co., București, 1915.
10. DURANDIN, Catherine: *A román nép története*, Maecenas Könyvek, Budapest, 1998.
11. Georghe GEORGHIU-DEJ: *România Kommunista Pártja az ország demokratizálásáért vívott harcban = Harc a hatalomért 1943–1948. Az európai népi demokratikus forradalmak válogatott dokumentumai III. Német Demokratikus Köztársaság és Románia*, szerk. BORSINÉ TOLDY Mária, SZOKOLAY Katalin, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet, Budapest, 1979.
12. HORVÁTH Pál: *A modern jog, a felzárkózás típusjegyei = Egyetemes jogtörténet II.*, szerk. HORVÁTH Pál, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999.
13. Cristian IONESCU: *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
14. MANUILĂ, Sabin: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, Vol. II*, Editura Institutului central de statistică, București, 1938.
15. Cristinel Ioan MURZEA, Roxana MATEFI: *Evoluția statului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015.
16. SOFRONIE George: *Contribuțiuni la o reconstrucție a dreptului minorităților*, „Profesorului G. Meitani. Omagiul”, Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1936.
17. SZENTPÉTERI István: *A Román Népköztársaság új alkotmánya, Állam és Igazgatás*, 1952/11–12.
18. VERESS Emőd: *A szovjet típusú diktatúra jellemzői = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020.
19. VERESS Emőd: *Magyar Autonóm Tartomány = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020.
20. VERESS Emőd: *Nemzeti kisebbségek jogállása a szovjet típusú diktatúra alatt = Erdély jogtörténete*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris – HVG Orac, Budapest–Kolozsvár, 2020.
21. Andrej Januarjevics VISINSZKIJ: *A szovjet szocialista jog*, Állam és Közigazgatás, 1949. I/1.
22. *** *Recensământul Populației și Locuințelor 2011, volumul 2, Tabelul 1*, INS, București, 2013, https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2021/11/vol2_t1.xls (letöltés ideje: 2022. 10. 20.).

23. *** *Románia Kommunista Pártja Országos Kongresszusának Határozata = Harc a hataloméért 1943–1948. Az európai népi demokratikus forradalmak válogatott dokumentumai III. Német Demokratikus Köztársaság és Románia*, szerk. BORSINÉ TOLDY Mária, SZOKOLAY Katalin, EÖTVÖS Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tudományos Szocializmus Információs és Továbbképzési Intézet, Budapest, 1979.